

Szépe György

(1931–2012)

Szépe professzor úr 2010-ben fölkeresett tanszéki irodámban. Nagyon megörültem, mert szórványos találkozásaink során mindig roppant szórakoztatóan mesélt életről és holtakról. Ez alkalommal is lenyűgözve hallgattam őt bő fél órán keresztül. Kifelé menet mintegy mellesleg megkérdezte: „Mondd, nem volna kedved átvenni tőlem a Modern Nyelvoktatás főszerkesztését?” „Megtisztelő ajánlat, de miért akarsz lemondani?” – kérdeztem. „Nem csinálhatom örökké.” Miután igent mondtam, biztosított róla, hogy a 2011-es számokkal még nem lesz gondom, 2012-ben együtt szerkesztjük a lapot, utána viszont végleg lelép a porondról. Betartotta az ígéretét, s e rövid idő alatt mindent átadott utódjának, amit csak lehetett. Amit viszont nem lehetett, az a bölcsesége, embersége és humora. Nyugodj békében, Professzor Úr!

Medgyes Péter

Az alábbiakban két nekrológban búcsúzunk Szépe Györgytől.

***

Az ember teste nem az ember. Az embernek szíve, lelke, szelleme van. A szív, a lélek, a szellem – és a test együtt: ez az ember. „Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan.” Nem azért, nem feltétlenül azért láthatatlan az ember, mert életében titkok rejlenek. Sokkal inkább azért láthatatlan, megismerhetetlen a maga teljes valójában, mert embertársaival más és más körülmények között, más és más élethelyzetekben, más és más feladatok megoldása közben találkozik. A körülményektől, a helyzettől és a feladattól függően az egyéniség sokszínűségéből az egész emberre jellemző színeknek általában csak egy-egy nyalábja villan fel a kortársak, a munkatársak, a barátok vagy akár a családtagok előtt.

Mindazok, akik rendszeres olvasói ennek a lapnak, mindazok, akik több-kevesebb gyakorisággal publikálnak ebben a kiadványban, Szépe Györgyöt, a Pécsi Tudományegyetem professor emeritusát, a Magyar Tudományos Akadémia doktorát, a MANYE tiszteletbeli elnökét, a Modern Nyelvoktatás alapító főszerkesztőjét olyan emberként ismerték, aki szívvel és lélekkel, nagy-nagy szeretettel és gondossággal végzi a folyóirattal kapcsolatos teendőket. Szépe György számára a Modern Nyelvoktatás nem egyszerűen szakmai kiadvány volt. Joggal tekintette ezt a fórumot saját teremtményének, hiszen réges-régen, más körülmények között, még a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat égisze alatt ő gondozta egy Modern Nyelvoktatás című kiadvány megjelenését, és éppolyan szomorúságot jelentett számára a folyóirat akkori megszűnése, mint amekkora öröm volt, hogy a Corvina Könyvkiadó segítségével életre hívhatta az új Modern Nyelvoktatást, és ezzel is szolgálhatta a magyarországi nyelvtanítás ügyét.

Mindazok, akik a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesületének tagjai, rendszeres vagy kevésbé rendszeres látogatói és résztvevői az egyesület kongresszusainak, rendezvényeinek, Szépe Györgyöt, aki több mint húsz éven keresztül volt az egyesület elnöke, olyan emberként ismerték meg, aki szívvel és lélekkel, nagy-nagy szeretettel és gondossággal szervezte és irányította ennek a társaságnak nemcsak a munkáját, hanem az egész életét. Nemcsak előadásai árulkodtak szellemének magával ragadó frissességéről, érdeklődésének sokoldalúságáról, ismereteinek gazdagságáról és mélységéről: mindez áradt belőle az egyesület választmányi és vezetőségi ülésein, és a magánbeszélgetések keretei között is.

Szépe György tudományos munkásságát nyilvánvalóan méltatni fogják a Magyar Tudományos Akadémia képviselői. Tanári munkásságáról bizonytalannal megemlékeznek a Pécsi Tudományegyetem egykor volt hallgatói és azok a tanártársak, akik együtt dolgoztak vele sok éven, esetleg több évtizeden keresztül. Szépe Györgyről, a tudósról annyit azonban itt is megemlíthetünk, meg kell említenünk, hogy ő a tudományt is azzal az empátiával művelte, ahogyan a Modern Nyelvoktatáshoz és a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesületéhez viszonyult. Tudományos érdeklődése szerteágazó és széles körű volt. Írt magyar nyelvjárási és fonetikai, fonológiai témájú dolgozatokat. Foglalkozott a magyar rokonsági elnevezésekkel, szemantikai és

szemiotikai kérdésekkel. A nyelvoktatás, a magyar mint idegen nyelv egyes kérdéseinek vizsgálata ugyancsak érdeklődési körébe tartozott. A nyolcvanas évektől kezdődően pedig egyre inkább a nyelvpolitika kérdései foglalkoztatták. Extrovertált egyéniségéből adódóan szívesen dolgozott társszerzőkkel, szívesen írt recenziókat. Nemcsak dolgozatait jelentette meg igen gyakran francia és angol nyelven, de szívesen kötött barátságot, ismeretséget külföldi nyelvtudósokkal is.

Milyen tanár volt Szépe György? Nem tudom, hiszen nem volt alkalmam személyiségének ezzel az arculatával megismerkedni. Azt viszont tudom, legalábbis úgy sejtem, hogy tudom, milyen ember volt.

Szépe György nagyon szerette az életet. Rá igazán jellemzőnek tűnnek a költő szavai:

„Óh, mint szeretném újra élni
Az ifjúság arany korát
Még egyszer újra átremélni
Hosszú reményeim sorát.”

Azaz mégsem teljesen jellemzőek ezek a sorok. Szépe György ugyanis – úgy vélem – nem csak „az ifjúság arany korát” szerette volna „újra élni”. Meggyőződésem, hogy vállalta volna, vállalná az élet kedvéért az öregkor minden nyűgét, baját is, hiszen nagybetegen is okos, szép értékelést tudott írni a neki elküldött kéziratokról. Nagybetegen is legfőbb gondjai közé tartozott, hogy tanácsaival, tapasztalatainak átadásával segítse utódjának, a Modern Nyelvoktatás új főszerkesztőjének munkáját. És mindaddig, ameddig erre fizikai lehetősége volt, úgy levelezett, beszélgetett barátaival, ismerőseivel, mintha egyetlen pillanatig sem gondolt volna az elmúlás lehetőségére.

Jó lenne azt mondani: „Minden tévedés volt. Kelj fel, Gyurka bátyám, szerkessz továbbra is folyóiratot, irányítsd továbbra is, vagy legalább segítsd tanácsaiddal a MANYE tevékenységét, írd dolgozatot a magyarországi nyelvpolitika legújabb fejleményeiről, beszéljünk egy jót szűk baráti körben, vagy legalább levelezzünk egymással, hiszen olyan kiváló lehetőséget teremtett ehhez az internet!” Hiába mondanánk. A földi élet véges – mindenki számára.

Egyet tehetünk: emlékezünk Szépe Györgyre, aki elhunyt 2012. szeptember 12-én, Budapesten.

Székelly Gábor

***

Alig több mint egy évvel ezelőtt Pécsen és Budapesten szakmai, családi és baráti körben ünnepeltük Szépe György 80. születésnapját. Az ünnepségek tárgyasulása az immár harmadik köszöntő kötet (Kárpáti–Nádor–Szűcs 2011). Ezenkívül elkészült az 1931-ben született szerző 31, nagyrészt nehezen hozzáférhető írását tartalmazó tanulmánykötet (Terts 2011), és majdnem elkészült a Szépe György által nyelvészportréknak nevezett, már nem élő személyekről szóló személyes jellegű írásokat össze-

gyűjtő Tinta-kötet is. A szinte minden hivatalosságot nélkülöző pécsi köszöntésnek egyik csúcspontja az volt, amikor a pécsi nyelvészek doyenje, Medve Zoltán (aki – mivel Anna lánya is kollégánk – hagyományosan az „Öreg Medve” nevet viseli) hoszszú és szabadon előadott (!) latin nyelvű köszöntőt mondott, melyet a kis tanteremben összegyűltek, a „pécsi család” mélyen megrendülve hallgatott. A rítus, a formára nem mindenben adó (a nyakkendőhöz és öltönyhöz kánikulában is, de a „Professzor Úr” megszólításhoz soha nem ragaszkodó) ünnepeltnek ez az ősi akadémiai hagyományoknak megfelelő köszöntése nagyszerűen szimbolizálta: a tudomány, a tanítás és a társadalmi aktivitás nagyot változott az időben (tudjuk, hogy Szépe György mekkora kedvelője és használója volt a modern információs technikának), de a lényeg nem. (És mellel, ahogy mondani szokták, „jó poén” is volt, hiszen Szépe György – és erre nagyon büszke volt – maga is publikált latinul!)

Ezután érte a betegség. Amennyire lehetett, helyrejött, és bár nem a régi intenzitással, dolgozott (például az említett portréköteten). Amikor két régi pécsi kolléga, Gergely János és Hoffmann Ottó meghalt, temetésükön a cudar időjárás és más fizikai nehézségek ellenére „természetesen” betegen is részt vett (a kánikulát azzal intézte el, hogy „alföldi gyerek” lévén nem fél a melegtől), ahogyan ott volt Horányi Özséb 70. születésnapjának budapesti köszöntésén is. (Betegsége előtt pár hónappal még a nála csak pár évvel idősebb Vekerdi László temetésén vett részt, jó pár éve pedig egy fiatal néderlandista kolléganőén – büszkén és kicsit szemrehányóan mesélte utóbb, hogy már csak alig néhányadmagával tudta énekelni a zsoltárokat.)

Nagy-nagy meglepetéssel hallgattuk, amikor egyszer – de már a betegségéből felépülőben – sorra vette, hány munkát szeretne még elvégezni, illetve befejezni. A portrékötettel együtt nem kevesebb, mint nyolc tétel szerepelt a listán!

Ezt a többször említett portrékötetet (melynek egyes részeit pécsi doktori előadásain már elmondta *Fej(ezet)ek a XX. századi magyar nyelvtudományból* címen) nem lehet megrendülés nélkül olvasni. (Hamarosan megjelenik a Tinta Könyvkiadónál Szöllősy Éva szerkesztésében; én még régebről ismerem a legtöbb részét, és Szépe György abban a megtiszteltetésben is részesített, hogy lektora lehettem.) Szinte minden egyes szó tudatos megválasztásából egész filozófia árad (az én kedvencem a *Telegdi Zsigmond boldogságos emlékezete* című nekrológ, amelyben a biblikus erejű jelzőt egy szerkesztő *boldogra* akarta változtatni...). Rövid nekrológban búcsúztatta el például a Nyelvtudományi Intézet két gépíróját, és hosszú szociológiai jellegű elemzést szentelt az intézetbe „száműzötteknek”.

Ha az ő portréját kellene megrajzolni, a köré az eset köré csoportosítanám, amit annyiszor mesélek el, ahányszor csak lehet, mert szűk körben történt. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 1965–66-ban modern nyelvészeti sorozatot indított összesen vagy fél tucat hallgatónak (az ELTE hatalmas előadótermében), köztük voltam én is negyedikes gimnazistaként. Az egyik előadást Szépe György tartotta, aki a bemutatkozás után ezzel a gesztussal lepte meg laikus hallgatóit: „Most fölírom ide a táblára Maguknak azoknak a nevét, akik ehhez a témához Magyarországon nálam jobban értenek.” Később tudtam meg, hogy az egyik név tulajdonosa éppen az ő szakmai tanácsára és a tőle kapott könyvek segítségével indult neki magasra ívelő pályájának. A laikus, pláne, ha tapasztalatlan, szerénységnek vagy akár retorikai fogásnak is vehette volna az egészet. Jó néhány évtizedes ismeretség alapján ma már persze jól tudom,

hogy nem (igazi vagy megjátszott) szerénységről volt szó, hanem arról, hogy ezzel is sugallni akarta: akármilyen fontos is az egyén, végül is a közös munka számít. (Meggemlítem, mert ennek a felfogásának a bizonyítéka, hogy Kuhn paradigmaelméletének, tehát a tudomány közös vállalkozásként való felfogásának nálunk máig kevésbé ismert fontos előzményére, Ludwik Fleck lengyel orvos 1935-ben németül kiadott könyvére ő már réges-régen felhívta tanítványai és kollégái figyelmét.)

A Gondolat Kiadó idén tavasszal fontos kutatókat kért fel világnézetük kötetnyi terjedelemben való összefoglalására, és ebben a sorozatban természetesen ő is szerepelt volna. Azt már nem vállalta, hogy saját maga írja meg a könyvet (sohasem szerette ezt a műfajt, melyet számtalan nagyszerű metaforája egyikével „hosszútávfutásnak” nevezett). A sorozatot szerkesztő egykori tanítvány, Terestyéni Tamás azonban nem engedett, ezért olyan kompromisszumos megoldás született, hogy egyik tanítványa és kollégája által készített interjúk formájában, valamint írásaiból bőven idézve mégiscsak összeállhat a könyv. Mikorra eldőlne volna, hogy igazán megvalósul-e a sorozat, a sors eldöntötte, hogy ő már semmilyen formában nem fog szerepelni benne.

A szeptember 11-éről 12-ére virradó éjszaka halt meg. Szép szimbólum, hogy éppen előző nap jött ki a nyomdából a Modern Nyelvoktatás 2012/3., augusztusi száma, és annak legelső írása Szépe György laudatója (így, latinosan írva) Fodor Istvánról, a MANYE tiszteleti tagjáról. A 92 éves korában nemrég meghalt kolléga életének és munkásságának mély empátiával megírt méltatása Szépe György utolsó, még életében megjelent írása – egy hallatlanul gazdag bibliográfia utolsó tétele. Az említett portrékötet kézírata napokkal halála után került a kiadóhoz, a kinyomtatott könyvben a szerző nevét már fekete keret fogja övezni.

Amikor a betegsége végzetesre fordulásáról szóló telefonhívás érkezett, éppen bölcsességeket olvastam. Köztük ezt a Báál Sém Tovtól származót: „Az ember élete hasonlít a gyermek játékaihoz. Egész estig eljátszadozik vele, aztán elfárad, és elmegy megpihenni” (Jólesz 1996: 136). Aki ismerte Szépe György pátoszmentes élet- és munkafelfogását, egyetért velem abban, hogy miért idézem itt és most éppen ezt. Személyesen és interjúkban ő maga is többször megfogalmazta (pedagógiai szándékkal is!), hogy a játék, a – közösségben és közösségért folyó – tevékenység áll a középpontban, nem pedig valamiféle – pláne nem görcsös – misszió, feladat. Az iskola, az intézeti osztály, a szerkesztőség, a bizottság mind-mind ilyen alkalmas közösség volt a számára.

Egy másíknak – és ez már rólunk is szól – a mezricsi Dov Baer a hőse, aki „elhatározta, hogy ő hozza el a világ számára a megváltást. Megszólt benne egy hang:

– Vajon méltó vagy erre?

– Igen, mert én vagyok ennek a nemzedéknek a legnagyobb cádikja – válaszolt magának.

– És ki bizonyítja ezt?

– Az a szent nemzedék, amelyet felneveltem.

Hozzájuk fordulva kérdezte a véleményüket. De tanítványai hallgattak. Ez volt életének legnagyobb csalódása” (Jólesz 1996: 140). Mondanom sem kell, miért vélem ezt is aktuálisnak – azért, mert pontosan az ellenkezőjéről szól, mint ami Szépe Györgyre áll. Tanítványai, kollégái, köztük a nála idősebbek is, mindig készséggel elismerték, mennyi mindent tanultak tőle a szakmáról és általában az értelmiségi létről, mennyit

és milyen adekvátan segített a hozzá fordulókon. (Erről tanúskodik a 65. és a 70. születésnapját köszöntő kötetek jó néhány személyes hangvételi írása – annak ellenére, hogy a szerkesztők eleve kérték a szerzőket, kerüljék el, hogy bókhalmaz kerekedjen ki ezekből.)

Még két rövid idézetet hadd illesszek ide. Mindkettő a csipős nyelvű, felvilágosodás kori nagy német fizikustól és filozófustól, Georg Christoph Lichtenbergtől való; önmagukért beszélnek, és jelen aktualitásuk sem igényel magyarázatot.

„A legnagyobb szerencse a világon, amelyért nap mint nap fohászok, az, hogy erőben és ismeretekben csak belátó, érvekre-hajló és erényes emberek múljanak fölül” (Lichtenberg 1995: 125).

„Mindig fájlalom, ha egy tehetséges ember meghal, hiszen ennek a világnak nagyobb szüksége van az ilyenekre, mint az Égnek” (Lichtenberg 1995: 110).

Jól ismerjük az oly költői „Nyugodj békében!” búcsúformula történetét: eredetileg bizony nem az elhunyt, hanem a hátramaradottak nyugalmaról van szó, arról, hogy „maradjon nyugton”, ne kísértsen (még ha netán volna is oka erre). Szépe Györgytől búcsúzva mi most éppen hogy arra kérjük őt, hogy ne nyugodjon békében, hanem a maga megszokott, hol finomabb, hol erősebb módján ösztönözzön minket továbbra is munkára, szakmai és emberi helytállásra, tisztességre, fontos ügyek felismerésére és felvállalására. Ígérjük, továbbra is kikérjük – immár sajnos csak gondolatban – a véleményét: mit szólna ehhez vagy ahhoz a megoldáshoz, mit csinálna a helyünkben. Ígérjük, igyekszünk erőnkhez mérten szót fogadni.

Van miért hálásnak lennünk neki, lesz bőven, amiben őrá szorulunk továbbra is, és – a példabeszédben szereplő csalódott mester esetéhez visszatérve – sohasem fogunk habozni, ha fölteszik nekünk azt a bizonyos kérdést, hogy elismerjük, bizonyítsuk, ki volt, hogy kiálljunk mellette.

Terts István

IRODALOM

- Fleck, L. (1935): *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache. Einführung in die Lehre vom Denkstil und Denkkollektiv*. Basel: Benno Schwabe, új kiadás (1980) Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Jólesz Károly (1996): *Kincsesár. Talmudi legendák, hászid bölcsék és bölcsességek*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kárpáti Eszter – Nádor Orsolya – Szücs Tibor (2011, szerk.): *Hungarológiai Évkönyv XII. (XII/1)*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Lichtenberg, G. Ch. (1995): *Aforizmák*. Válogatta és fordította: Tatár Sándor. Budapest: T-Twins Kiadó.
- Terts István (2011, szerk.): *A folyton megújuló nyelvészet. Szépe György nyelvészeti írásaiból tanárok és diákok részére*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.